

«БЕКТЕМИН»

Ош мамлекеттик
университетинин ректору
Кожобеков К.Г.

2025 ж.

Алимбеков Алмаз Акматалиевичтин 12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуу даражасын изденип алуу үчүн «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыздоонун конституциялык-укуктук негиздери» деген темада жазган диссертациясы боюнча жетектөөчү уюмдун

ПИКИРИ

1. Теманын актуалдуулугу жана жалпы илимий, жалпы мамлекеттик программалар менен байланышы (практиканын талаптары жана илим, техниканын өнүгүүсү)

Мамлекеттик чек аранын пайда болуу жана өнүгүү тарыхы Кыргыз Республикасынын тарыхы менен тыгыз байланышта. Бүгүнкү күндө кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн өнүгүшү менен мамлекеттик чек араны коргоо, анын коопсуздугун камсыз кылуу маселелери Кыргыз Республикасы үчүн абдан маанилүү болуп калды. Чек ара коопсуздугун камсыз кылуу жалпы улуттук коопсуздукту камсыз кылуудан түздөн түз көз каранды жана мамлекеттик чек араны коргоо жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу максатында стратегиялык өнүгүү программаларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу зарыл.

Кыргыз Республикасында чек ара коопсуздугун камсыздоонун конституциялык-укуктук жөнгө салуунун учурдагы кемчиликтери болуп мамлекеттик деңгээлде мамлекеттик чек ара саясатынын бардык чөйрөсүн

камтыган жана чек ара коопсуздугун камсыздоого арналган программалардын жоктугу, чек ара коопсуздугун камсыздоо маселелеринде Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматынын ишин укуктук жөнгө салуунун динамикалуу өзгөрүп жаткандыгына байланыштуу кемчиликтердин жоюлбагандыгы, чек аранын айрым тилкелери боюнча коңшу мамлекеттер менен чек ара сызыгынын такталбаганы саналат.

Юридикалык илимде азыркы учурга чейин Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара коопсуздугун камсыздоо тармагындагы көйгөйлүү маселелерге арналган илимий изилдөө иштеринин өтө аздыгы диссертациялык изилдөөнүн темасынын актуалдуулугу болуп саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн темасы учурда актуалдуу, мамлекеттик программалар жана белгиленген багыттагы илимий изилдөөлөр менен тыгыз байланышта. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжалары жана сунуштар илимий-прикладдык мааниге ээ.

2. Диссертацияларга карата коюлган талаптардын алкагындагы илимий натыйжалар.

Диссертациялык изилдөө ишинде Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун конституциялык-укуктук негиздерин, чек ара тармагындагы укуктук мамилелерди жөнгө салган негизги чек ара мыйзамдарынын маселелерин, чек ара кызматынын чек ара коопсуздугун камсыздоо тутумундагы ордун жана ролун илимий жактан комплекстүү изилдөөгө алган жана мамлекеттик тилде жазылган илимий эмгектердин бири экендиги менен аныкталат. Илимий жаңычылдык диссертацияда баяндалган тыянактар, сунуштар Кыргыз Республикасынын колдонуудагы улуттук коопсуздук, чек ара мыйзамдарынын ченемдерин талдоодон жана жалпылоодон алынган анык булактардын негизинде чек ара коопсуздугунун конституциялык-укуктук негиздерин жакшыртуу боюнча иштелип чыккан негиздүү теориялык жоболордо жана практикалык сунуштарда

чагылдырылган.

3. Изденүүчүнүн диссертацияда келтирген ар бир натыйжасынын (илимий жобосунун), тыянактарынын жана корутундусунун ишенимдүүлүгүнүн жана негиздүүлүгүнүн деңгээли.

1-натыйжа. Мамлекеттик чек ара конституциялык түзүлүштүн институту катары эгемендүүлүктү аныктоочу мамлекеттин белгилеринин борбордук элементи болуп саналат деген автордун корутундусу негизделген. Теориялык көз караштарды талдоонун негизинде, «мамлекеттик чек ара» түшүнүгүнө автордун аныктамасы сунушталган: «мамлекеттик чек ара – бул бир мамлекеттин аймагын башка мамлекеттин аймагынан эгемендүүлүктүн, аймактык бүтүндүгүн жана саясий көз карандысыздыгын аныктаган, эл аралык укуктук режимге ээ болгон укуктук жөнгө салуунун объектиси».

2-натыйжа. Диссертант тарабынан 2015-жылдын 16-майындагы № 98 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 1-беренесине «чек ара коопсуздугу» түшүнүгүнө төмөнкүдөй автордук аныктама иштелип чыккан: «Чек ара коопсуздугу – бул мамлекеттин улуттук коопсуздугунун ажырагыс бөлүгү, чек ара аймагында мамлекеттик органдардын жана башка субъекттердин чек ара коопсуздугун камсыздоо жаатындагы биргелешкен жана макулдашылган иш-аракеттеринин натыйжасында жетишилген, реалдуу жана потенциалдуу тышкы жана ички коркунучтардан жарандын, коомдун жана мамлекеттин саясий, экономикалык, маалыматтык, гуманитардык жана башка кызыкчылыктарын коргоонун абалы» .

3-натыйжа. Изденүүчү тарабынан чек ара коопсуздугунун укуктук камсыздоо концепциясына төмөнкүдөй автордук аныктама иштелип чыкты: «Чек ара коопсуздугун укуктук камсыздоо – бул мамлекеттик чек арада коомдук мамилелерди жөнгө салууда бирдиктүү тартипти түзүү, ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу, өзгөртүү же толуктоо жана алардын аракеттеринин чектерин аныктоо аркылуу ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын компетенциясын түзүү жана бекитүү саналат».

4-натыйжа. Диссертацияда Кыргыз Республикасында чек ара коопсуздугун натыйжалуу камсыздоо үчүн ченемдик-укуктук тутумун түзүү зарылчылыгы жөнүндө автордун корутундусу негизделет. Чек ара коопсуздугун камсыз кылуу тармагындагы изилдөөлөрдүн усулдук маселелеринин өзгөчөлүктөрүн изилдөө чек ара коопсуздугун камсыздоо концепциясын иштеп чыгуунун методологиясы боюнча бирдиктүү

түшүнүккө келүүгө мүмкүндүк берди. Буга ылайык, автор тарабынан Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара коопсуздугун камсыз кылуу тутумун өркүндөтүү үчүн «Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун камсыздоо концепциясын» иштеп чыгуу жана кабыл алуу сунушу негизделет.

5-натыйжа. Автор тарабынан Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматынын улуттук коопсуздук, анын ичинде чек ара коопсуздугун камсыздоо тутумундагы орду аныкталган. Чек ара кызматынын ишмердүүлүгүн жана чек ара коопсуздугун камсыз кылуу тутумун өркүндөтүү негизделген. Автор, бул иш эки багыт боюнча ишке ашырылышы зарыл деп эсептейт: ченемдик-укуктук базаны жакшыртуу жана санариптик инфратүзүмдү өркүндөтүү.

6-натыйжа. Автор тарабынан чек ара коопсуздугун камсыз кылуу жана мамлекеттик чек ара саясатын ишке ашыруу тармагында башкаруу чечимдерин кабыл алууга ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдардын тутуму аныкталган. Бул органдардын конституциялык-укуктук статусу Кыргыз Республикасынын Конституциясынын негизинде кабыл алынган жана мамлекеттик чек араны коргоо боюнча милдеттерди толук аткарууну камсыз кылган ар кандай юридикалык күчкө ээ тиешелүү ченемдик-укуктук актыларда баяндалганы аныктаган. Автор изилдөөдө чек ара коопсуздугун камсыздоо тармагындагы мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын укуктары жана милдеттерин талдаган.

7-натыйжа. Автор тарабынан чек ара коопсуздугун камсыздоо тармагын жакшыртуу максатында негизги ченемдик-укуктук актылардын долбоорун иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделген :

1. Чек ара коопсуздугун камсыздоонун бирдиктүү тутумун жана чек ара органдарынын ишмердигин укуктук негизин түзүүчү мыйзам катары «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын статусу жөнүндө» жаңы мыйзамды кабыл алуунун зарылдыгы негизделген. Аталган мыйзамга диссертант тарабынан мамлекеттик чек араны кайтаруу, коргоо жана коопсуздукту камсыз кылуу тутуму, чек ара коопсуздугун камсыз кылуу чөйрөсүндө мамлекеттик башкарууну өркүндөтүү, мамлекеттик чек аранын сапаттуу жаңы көрүнүшүн түзүү, чек ара маселелери боюнча эл аралык байланыштарды өнүктүрүүгө өбөлгө түзүү жана чек ара мамилелеринин бардык субъекттеринин ишмердүүлүгүн өркүндөтүүгө багытталган жоболордун камтылышы негизделген.

2. Автор тарабынан, Чек ара кызматынын ишин жакшыртуу жана укуктук статусун, анын негизги милдеттерин, принциптерин, ошондой эле

чек ара кызматкерлердин укуктук жана социалдык жактан коргоо принциптерин так аныктоо максатында «Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамын кабыл алуу сунушталган.

4. Изденүүчүнүн диссертацияда келтирген ар бир натыйжасынын (илимий жобосунун) тыянактарынын жана корутундусунун жаңылыгынын деңгээли.

1-натыйжа. Жыйынтык жаңы. Диссертациялык изилдөө ишинде автор «мамлекеттик чек ара» түшүнүгүнө аныктама берүүдө анын түпкү маңызын, максаттарын жана милдеттерин толук ачыктай ала турган критерийлер эске алынышы зарыл экендиги изилдөөнүн жүрүшүндө анык болгондугуна байланыштуу, изилденип жаткан чек ара коопсуздугун камсыздоого карата коюлган бардык негизги талаптарга жооп берген жаңы аныктама иштелип чыкты.

2-натыйжа. Илимий жаңылыгы диссертант тарабынан 2015-жылдын 16-майындагы № 98 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамынын 1-беренесине «чек ара коопсуздугу» түшүнүгүнө жаңы редакцияда аныктама берүүнү сунуштаган.

3-натыйжа. Илимий жаңылыгы чек ара коопсуздугун камсыздоо тутумун конституциялык-укуктук негиздерин бирдиктүү изилдөөгө алынгандыгында жана чек ара коопсуздугунун укуктук камсыздоо концепциясына «чек ара коопсуздугун укуктук камсыздоо» түшүнүгүнө автордун жаңы аныктамасы сунушталган.

4-натыйжа. Жыйынтык жаңы. Автор тарабынан Кыргыз Республикасында чек ара коопсуздугун камсыздоону жакшыртуу боюнча «Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугу жөнүндө» концепциясын кабыл алуу жана анда жөнгө салынуучу маселелердин катарына буга чейин эске алынбай келген укуктук маселелерге байланыштуу болгон ченемдерди камтуу зарылдыгы тууралуу жаңы сунуштар берилген.

5-натыйжа. Жыйынтык жаңы. Диссертанттын илимий ишинде Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздук мамлекеттик комитетинин Чек ара кызматынын чек ара коопсуздугун камсыздоо тутумундагы орду аныкталган жана чек ара кызматынын ишмердүүлүгүн, чек ара коопсуздугун камсыз кылуу тутумун өркүндөтүү боюнча багыттар менен негизделген.

6-натыйжа. Илимий жаңылыгы автор тарабынан изилдөөдө чек ара коопсуздугун камсыздоо тармагындагы мамлекеттик бийлик

органдарынын бирдиктүү тутумун түзүү негизделгендигинде жана мамлекеттик органдарынын органдарынын ишмердүүлүгүн жакшыртуу боюнча сунуштардын берилгендиги.

7-натыйжа. Илимий жаңылыгы автор тарабынан Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун камсыздоо тармагын жакшыртуу жана бул тармакты жөнгө салган мыйзамдардагы кемчиликтерди жана боштуктарды жок кылуу максатында илимий негиздүү жаңы сунуштар иштелип чыккандыгында. Диссертант тарабынан, Чек ара коопсуздугун камсыздоонун бирдиктүү тутумун түзүү үчүн «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын статусу жөнүндө» жаңы мыйзамды жана чек ара кызматынын ишин жакшыртуу жана укуктук статусун, анын негизги милдеттерин, принциптерин, ошондой эле чек ара кызматкерлерин укуктук жана социалдык жактан коргоо принциптерин так аныктоо максатында «Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамын кабыл алуу сунушталган.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигин жана тийиштүү актуалдуу көйгөйдү, теориялык жана прикладтык милдетти чечүүгө багытталгандыгын баалоо.

Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыздоонун конституциялык-укуктук негиздери темасындагы илимий иш ар тараптуу жана терең изилденген, анда изденүүчү жогорку деңгээлдеги кесипкөйлүгүн жана өз ишине берилгендигин көрсөткөн. Изденүүчү изилдөө ишине өтө олуттуу жана жоопкерчилик менен мамиле кылган, изилдөөнүн жоболору жана натыйжалары Кыргыз Республикасы менен чет өлкөлүк мезгилдүү басылмаларында илимий макалалар түрүндө жарыялоо менен тастыкталат. Илимий иштин негизги артыкчылыктарынын бири изденүүчү тарабынан сунушталган сунуштар жаңы жана учурдун талабына жооп бере алган сунуштар деп табылды.

Диссертациялык изилдөө ишинин бирден бир өзгөчөлүгү, жогоруда баяндалган маселелердин негизинде азыркы учурда мамлекеттик чек аранын азыркы илиминин алдында турган артыкчылыктуу милдеттери болуп чек ара коопсуздугун камсыз кылуу тутумундагы мамилелерди укуктук жөнгө салуунун ролун жана өзгөчөлүктөрүн, абалын илимий-укуктук жактан талдоо жүргүзүү максатында жана Кыргыз Республикасы өзүнүн көз карандысыздыгын алгандан кийин жана алганга чейин деле укук таануу илиминде чек ара коопсуздугунун маанисин, мүнөздөрүн жана юридикалык өзгөчөлүктөрүн ачып берген илимий иштин жоктугуна байланыштуу, автор тарабынан Кыргыз Республикасында чек ара коопсуздугун камсыздоонун

конституциялык-укуктук негиздеринин көйгөйлүү маселелерин аныктаган жана талдоого алган жана жаңы сунуштарды иштеп чыккан.

Изилдөөнүн планы логикалык ырааттуулукта түзүлүү менен коюлган суроолор диссертант тарабынан компетентүү, илимий жана укуктук – ченемдик негизде чечмеленген.

Белгилеп кетчи нерсе диссертациянын негизги өзгөчөлүгү көз карандысыздыка ээ болгондон бери Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек араны жөнгө салган жогоруда аталган негизги мыйзамдарды салыштыруу менен анын юридикалык өзгөчөлүгүн, айырмачылыгын, маани-маңызын жеткиликтүү изилдеген укук таануу илиминде бирден бир илимий эмгек экендигинде. Андан сырткары, эмгекте автор бир катар илимий жоболорду, тыянактарды жана сунуштарды коргоого алып чыккан, алар кыйла даражада негиздүү болуп саналат.

Диссертациялык иштин түзүмү илимий изилдөөнүн логикасына туура келет, анын максаты жана милдеттери менен аныкталган. Ар бир иштелип чыккан бөлүмдөрдүн мазмуну максаттуу ички биримдик менен мүнөздөлөт. Диссертациялык иштеги материалдарды жазуу логикалык ырааттуулук жана жыйынтыкталгандык менен коштолот. Диссертант Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыздоонун конституциялык-укуктук негиздерин изилдөөгө жана өнүктүрүүгө кошкон зор салымы үчүн окумуштуулук даражаны ыйгарууга татыктуу деп бир добуш менен аныкталды.

6. Изденүүчү тарабынан алынган натыйжалардын мааниси жана алардын тийиштүү актуалдуу көйгөйдү, теориялык жана прикладдык милдетти чечүүгө багытталгандыгы.

Диссертациялык иштин негизги жоболору жана натыйжалары Кыргыз Республикасы менен чет өлкөлүк мезгилдүү басылмаларында илимий макалалар түрүндө чагылдырылган. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжасында алынган натыйжаларды жана алардын негизинде иштелип чыккан сунуштарды жалпы чек ара коопсуздугун камсыз кылууну жакшыртуу боюнча мыйзам чыгаруу жана укук колдонуу ишинде пайдаланууга болот. Изилдөөнүн жоболору “Кыргыз Республикасынын конституциялык укугу”, “Кыргыз Республикасынын административдик укугу” дисциплиналары жана башка атайын курстар боюнча окутуу процессинде, ошондой эле окуу жана окуу-методикалык куралдарды иштеп чыгууда колдонулушу мүмкүн. Диссертацияда камтылган жоболор, тыянактар жана сунуштар Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек араны делимитациялоо жана демаркациялоо процессинде, мамлекеттик чек арага

тишелүү маселелерди жөнгө салуучу эл аралык келишимдерди даярдоодо, ошондой эле мамлекеттик чек ара жөнүндө мыйзамдарды жана жаңы ченемдик-укуктук актыларды даярдоодо, өркүндөтүүдө колдонулушу мүмкүн.

7. Диссертациянын негизги жоболорун, натыйжаларын, тыянактарын, корутундусун жарыялоо жана ырастоо.

Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө алынган натыйжалар Кыргыз Республикасынын жана чет мамлекеттердеги илимий басымаларда жарык көргөн илимий макалаларда чагылдырылган:

1. Алимбеков А.А. Кыргыз Республикасында мамлекеттик чек ара коопсуздугун камсыз кылуунун укуктук механизмдери [Текст] / А.А. Алимбеков // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2023. – №3. – Б. 130-133. – Көрүү режими: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54828229>
2. Алимбеков А.А. Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын улуттук коопсуздукту камсыз кылуудагы орду. [Текст] / А.А. Алимбеков // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2023. – №3. – Б. 134-137. – Көрүү режими: <https://elibrary.ru/item.asp?id=54828231>
3. Алимбеков А.А. Кыргыз Республикасында чек ара коопсуздугун камсыз кылуу үчүн чек ара саясатын ишке ашыруунун конституциялык негиздери [Текст] / А.А. Алимбеков // Alatau Academic Studies. – 2024. – №2. – Б. 177-179. – Көрүү режими: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68549393>
4. Алимбеков А.А. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын конституциялык-укуктук макамына ааламдашуу шартынын тийгизген таасири [Текст] / А.А. Алимбеков // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2024. – №3. (Март) – Стр. 126-129– Көрүү режими: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=75097205>
5. Алимбеков А.А. Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын делимитациялоо жана демаркациялоо маселелериндеги укуктук көйгөйлөр [Текст] / А.А. Алимбеков // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2024. – №3. (Март) Стр. 130-134. – Көрүү режими: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=75097206>
6. Алимбеков А.А. Правовые проблемы обеспечения пограничной безопасности и охраны государственной границы в Кыргызской Республике [Текст] / А.А. Алимбеков // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2024. – №5-1 (92). – Стр. 15-19. – Көрүү режими: <https://elibrary.ru/item.asp?id=67875173>

7. Алимбеков А.А. Влияние внешней миграции на обеспечение пограничной безопасности в Кыргызской Республике [Текст] / А.А. Алимбеков // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2024. – №5-6(93). Стр. 131-136 – Көрүү режимі: <https://elibrary.ru/item.asp?id=68436460>

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максатына жана милдеттерине дал келет. Авторефераттын кыргыз, орус жана англис тилдериндеги резюмеси бирдей.

9. Диссертациянын мазмуну жана аны жол-жоболоштуруу боюнча эскертүүлөр.

Диссертациялык изилдөө изденүүчү тарабынан илимий деңгээлде өз алдынча аткарылган жана аягына чыгарылган илимий-изилдөөчүлүк эмгек болуп саналат. Диссертациялык иш менен таанышуу учурунда айрым кемчиликтер аныкталып кээ бир сунуштар берилет:

1. Диссертациялык изилдөө ишинде Кыргыз Республикасынын Чек ара кызматынын аткарган иштери боюнча статистикалык маалыматтар азыраак колдонулганы байкалат. Диссертант статистикалык маалыматтарды көбүрөөк пайдаланса диссертациялык иштин деңгээли мындан дагы жогоруураак болмок.
2. Алынган натыйжаларды жаңылыгын так ырастоо жана конкреттештирүү сунушталат.
3. Диссертациялык иште стилистикалык, техникалык каталар бар экендиги байкалат.
4. Ар бир глава боюнча чыгарылган корутундуларды кыскартуу жана так берүү маселесин карап чыгуу.

Ошону менен бирге, келтирилген кемчиликтер диссертациялык иштин жалпы сапаты менен мазмунуна шек келтирбейт жана сунуштама мүнөзүндө берилди.

10. Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын «Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө» Жобосуна ылайык келиши.

Алимбеков Алмаз Акматалиевичтин 12.00.02 – конституциялык укук, муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасынын коопсуздугун камсыздоонун конституциялык-укуктук негиздери» темасындагы диссертациялык

